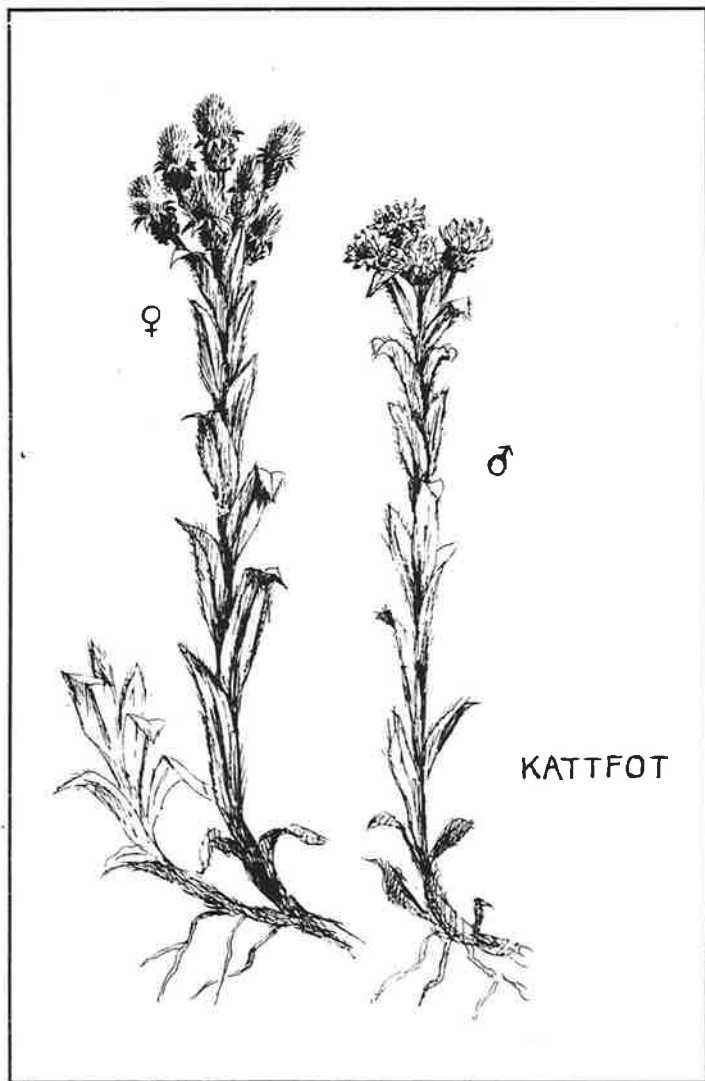

växter

I HÄLSINGLAND OCH GÄSTRIKLAND

Nr 3
1991
Årg.9

Växter i Hälsingland och Gästrikland (VÄX) ges ut av Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS), lokalförening av Svenska Botaniska Föreningen (SBF). VÄX utkommer med tre nummer årligen (vinter, vår och höst).

Du blir medlem i GÄBS och erhåller VÄX genom att betala in årsavgiften på GÄBS postgirokonto 57 58 11 - 5. Årsavgiften för 1991 är 55 kr för dig som inte är medlem i SBF. 5 kr av denna avgift går till medlemskap i SBF. Om du redan är medlem i SBF, genom prenumeration på Svensk Botanisk Tidskrift (SBT), är årsavgiften 50 kr. För familjemedlemskap är årsavgiften 25 kr (inkluderar ej VÄX). Prenumeration på SBT beställs genom Britt Snogerup, Botaniska museet, Ö. Vallgatan 18, 223 61 Lund, postgiro 446 50 72 - 9. SBT utkommer sex gånger årligen och omfattar ca 420 sidor. Prenumerationsavgiften för 1991 är 195 kr.

Önskemål och bidrag i alla former för kommande VÄX mottages tacksamt av redaktionen:

Bengt Stridh, 6:e Bjurhovdagången 36, 1 tr, 723 53 Västerås, 021/84 23 07 NY ☎

Rosa Wallgren, Källparksgatan 2, 754 32 Uppsala, 018/21 04 29

Mats Wedin, Gnejsvägen 7 A, 752 42 Uppsala, 018/55 22 39 NY ☎

GÄBS styrelse 1991

Ordförande	Anders Delin	Lundnäs 3279	820 10 Arbrå	0278/400 57
Vice ordf.	Peter Ståhl	Lugna Gatan 74	802 30 Gävle	026/14 59 68
Sekreterare	Jens Hansen	Bondarv 2242	820 40 Järvsö	0651/470 87
Kassör	Stefan Olander	Box 225	820 03 Viksjöfors	0271/180 39
	Bengt Stridh	adress enligt ovan		
	Björn Wannberg	Ormvråksvägen 7	756 52 Uppsala	018/32 07 59
	Åke Ågren	Ringvägen 9 E	826 00 Söderhamn	0270/105 03
suppleant	Berit Berglund	Glaciärvägen 3	803 33 Gävle	026/11 42 78
suppleant	Leif Kihlström	Getryggen 6	810 41 Forsbacka	026/430 03

GÄBS bildades i Gävle den 7 februari 1982. Sällskapets syften är:

1. Att sammanföra människor, som är intresserade av botanik i allmänhet eller någon av botanikens många specialgrenar, och verka för spridandet av kunskaper inom dessa områden.
2. Att utforska floran i Gävleborgs län.
3. Att verka för skydd och vård av hotade växter och växtsamhällen i länet.

I Hälsingland bedrivs projektet "Hälsinglands flora" med Anders Delin som ledare och Peter Ståhl som handhavare av atlasrutor. I Gästrikland pågår projektet "Gästriklands flora" med Peter Ståhl som ledare, Kjell Wallin som handhavare av florarutor och Birgitta Hellström som rapportmottagare för hotade arter.

GÄBS har 220 medlemmar (1991-04-01). Omslagsbild av Jonas Lundin, Gävle.

RÄTTELSER

I nr. 2 av VÄX 1991 i artikeln "Nya lavar för Hälsingland" står *Cyphelium tigillare* skall vara *C.notarisii*. *C.tigillare* är betydligt vanligare än den närstående *C.notarisii* tidigare ansedd som utgången i den svenska lavfloran. Det står ett frågetecken på *Buellia alboatra* vitskivlav, därför att man tvivlar på att den kan växa på kalksten (den är ganska vanlig på ädellövträd i södra Sverige). Nu har jag professorsord på att den tydligen kan växa på kalksten i det här fallet på en kalkvägg på Trönö gamla kyrka.

Den av Anders Nordin funna nya lav i Sverige eller först publicerade, i Norrala på blåbärsris av släktet *Fellhanera* kommer att få artnamnet *subtile* ej *mytillicola*. Jag har nu själv funnit den i Ljusne och flera lichenologer letar den i andra landskap. Antagligen får man böja på många blåbärsruskor eller liknande ris för att hitta den, men det är väl knappast troligt att den bara finns i Hälsingland.

I kapitlet om lavar på skalgrus (märgel) var det inte en säregen typ *Bacidia phacodes* utan *B.chlorotricula*. En art som inte finns upptagen i Foucards nya skorplavsflora, men enligt *Bacidia*experten Stefan Ekman är den funnen även i Skåne, Öland och Gotland.

Man behöver inte vara svenskläraret för att förstå att där det i artikeln står intensifiera naturligtvis menas identifiera. Så kan det bli när man (som vanligt) är ute i sista minuten och försöker författa en artikel till VÄX och måste intensifiera skrivningen.

Åke Ågren

FINBRÄKEN I LOS

Finbräken, *cystopteris montana*, förekommer förutom i fjällen och mindre allmänt i Jämtland på ett fåtal platser i Norrbotten, Västerbotten, Medelpad och Dalarna*. I Svensk Flora är arten även omnämnd från Hälsingland. Någon kanske har undrat var finbräken växer i vårt landskap, då den inte återfinns i äldre förteckningar över växter i Hälsingland och den inte har påträffats under florainventeringen. Kunniga personer hävdar att uppgiften i Svensk Flora har varit felaktig.

Men nu är den i varje fall riktig, för i Los växer finbräken. I sommar fann jag den vid Storkullen, som ligger ett par km NNO Bygget efter landsvägen Los-Fågelsjö. På sydsidan av Storkullen rinner flera små källor upp. Vid en av dem växer ett tätt bestånd av finbräken på en yta av ca 8 m². Den är en småväxt, gracil och kalkkrävande art. Finbräken har en triangulär bladskiva på ett långt skaft. Jordstammen är tunn, svart och krypande. Hela plantan är mycket bräcklig. Bland följeväxter kan nämnas ekbräken, skavfräken, dvärglumner, kärrfibbla, tätört, lundelm, kärrgröe, fjällskära, ögonpyrola och rödblåra.

Berggrunden vid Storkullen består av slaggiga metavulkaniter, vilket medför att flödena ur berget innehåller vatten med högt PH-värde. Goda betingelser skapas för många kalkkrävande och intressanta arter som växer här, nämligen guckusko, myrull, tagelstarr, hårstarr, smaldunört, axag, björnbrodd, tvåblad, kransrams, underviol, darrgräs, smalfräken och trådfräken.

Storkullen ligger inom det grönstensområde, som med sina basiska bergarter har gjort trakterna kring Los och byarna Bygget och Rullbo till omtyckta besöksmål för botanister förr och nu.

Torbjörn Eliasson

Finbräken (Cystopteris montana)
Ur Lids "Norsk, svensk, finsk flora".

*Finbräken är även funnen i Härjedalen och Ångermanland (REDS ANM).

Nya kärlväxter för Hälsingland!

Från Söderhamns kommun kan jag nu åter rapportera nya arter för Hälsingland nämligen *Myosotis ramosissima* backförgätmigej och *Plagiobothrys scouleri* tiggartav?

Backförgätmigej växte nära Ljusne kraftverk på grusig mark vid Ljusnan i ett 10-tal ex. tillsammans med vårveronika och ullört. Backförgätmigej skiljer ju sig främst för att den är grenad upptill och med skaftade blommor till skillnad från den närbesläktade vårförgätmigejen som är grenad nerifrån och har oskaftade blommor. Det är en art som jag varit på spaning efter och nu gett resultat.

I början av Juli fann jag en liten växt som var svår att hitta i de utkomna flororna på en outhyrd industrimark i Tälje Söderhamn. Tidigare var där delvis åkermark men 1978 blev det omvandlat till industrimark och nu mest grus och med ytt-

av området är ännu outbyggt och nu börjar det växa igen av örter och busksly. På en yta av 2x100 m. växte där ca:1200 ex. och i en liten grund grop ca:200 m. därifrån fanns ytterligare ca:500 ex. av denna lilla mystiska växt. Med hjälp av Tomas Karlsson i Lund (vem annars) visades det sig vara Plagiobothrys scouleri tillhörande familjen Boraginaceae. Det är ej tyvärr första fyndet i Sverige utan i Finspång i Östergötland 1981. Senare är den även funnen i Närke, Stockholm, Härjedalen och Torne lappmark, därtill även i Finland, dock endast i få exemplar. Här växer den gruppvis och i täta bestånd och med en höjd av upptill 8 cm. Den har 5 vita små kronblad med gul botten. Blommorna växer i en rad på stjälken och med korta skaft. De långsmala bladen växer oftast parvis motsatta. Foderbladen är djupt kluvna och med utstående hår, Däremot är håren liggande på blad och stjälk. Följearter: Rödven, tuvtåtel, rödsvingel, gråstarr, harstarr, norrlandsstarr, kärrkavle, trådtåg, veketåg, trådtåg, sälgbjörk, klöver, höstfibbla, groblad, baldersbrå, renfana, nysört, åkertistel, ögontröst, ängsskallra, prästkrage, gårdsskräppa, brunskära, tråmpört, kärrdunört. Blomningstiden för denna nya art är troligen ända från våren till sensommaren, men som vi får kolla upp ett annat år. Den är hemmahörande i västra Nordamerika och spridningen till Norden har troligen skett med sådd av någon gräsfröblandning, dock har det inte planterats något gräs här i Tälje utan arterna har inkommit efterhand.

Ny i modern tid är också kamomill som jag fann på en vägvall i några få små exemplar. Alyssium montana växte vid en trottoar på Skolhusgatan. (trädgårdsflykting?)

Torbjörn Westermarck har rapporterat till mig att på Östra Berget växer hybriden mellan gulsporre och strimsporre.

Andra fyndet av nästrot i H. har hittats av Anders Nordin på fastlandet mitt emot Skatön.

Åke Ågren.

Lappranunkel - ny art i Hälsingland. Sydligaste fyndet i Sverige under 1900-talet.

När GÄBS för ca 10 år sedan började inventera Hälsinglands flora var det några nya arter för landskapet som vi hoppades på att finna. Till dem hörde bland annat lappranunkel. Lappranunkel är en i Sverige nordlig art som inte är vanlig någonstans i sitt svenska utbredningsområde, utom möjligen i östligaste Norrbotten, enligt Hugo Sjörs i "Floravård i skogsbruket", 1987. I Medelpad finns 8 nutida förekomster, där den på Klövbergets norra sida finns endast 600 m från hälsingegränsen. I Härjedalen har den tidigare påträffats några mil längre söderut än i Medelpad och vid Kolsätt endast ca 1 km från hälsingegränsen. Därför var det logiskt att anta att arten borde finnas i Hälsingland också.

Det dröjde dock ända till 22 juni i år innan arten påträffades i Hälsingland. Jag var inne på den sjuttonde timmen av fågelskådning under den dagen och mitt sikte var inställt på videsparv när jag gick över en liten myr och fram till sumpskogen vid den lugnt flytande Dalsbäcken (16F5I3-4-). Bäckens ligger mellan Oppli och Ytterdal, ca 3 mil nordväst Ljusdal. Vattnet i bäcken hade varit och var fortfarande rätt så högt. Vid sidan om bäcken stod vatten i gropar mellan tuvor. Väl framme vid bäcken bestämde jag mig att följa den nedströms, kryssande fram mellan de vattenfyllda groparna. Plötsligt faller mina ögon på en glest bestånd av harsyrestora blad som stod under det grunda vattnet i en av groparna. Konstigt, växer det akleja här i skogen?, var min första tanke, ty de för mig okända bladen liknade närmast små blad av akleja. Inom en sekund fick jag syn på en liten, centimeterstor, blekt gul blomma på en decimeter-hög stängel. När man ser något nytt så letar man gärna efter jämförelser

med liknande syner, desmeknopp och nejlikrot var två sådana associationer. När jag böjde mig ner och betraktade blomman noggrannare förstod jag att det var en ranunkelväxt. Först då förstod jag också att det var lappranunkel (*Ranunculus lapponicus*), en ny art för Hälsingland.

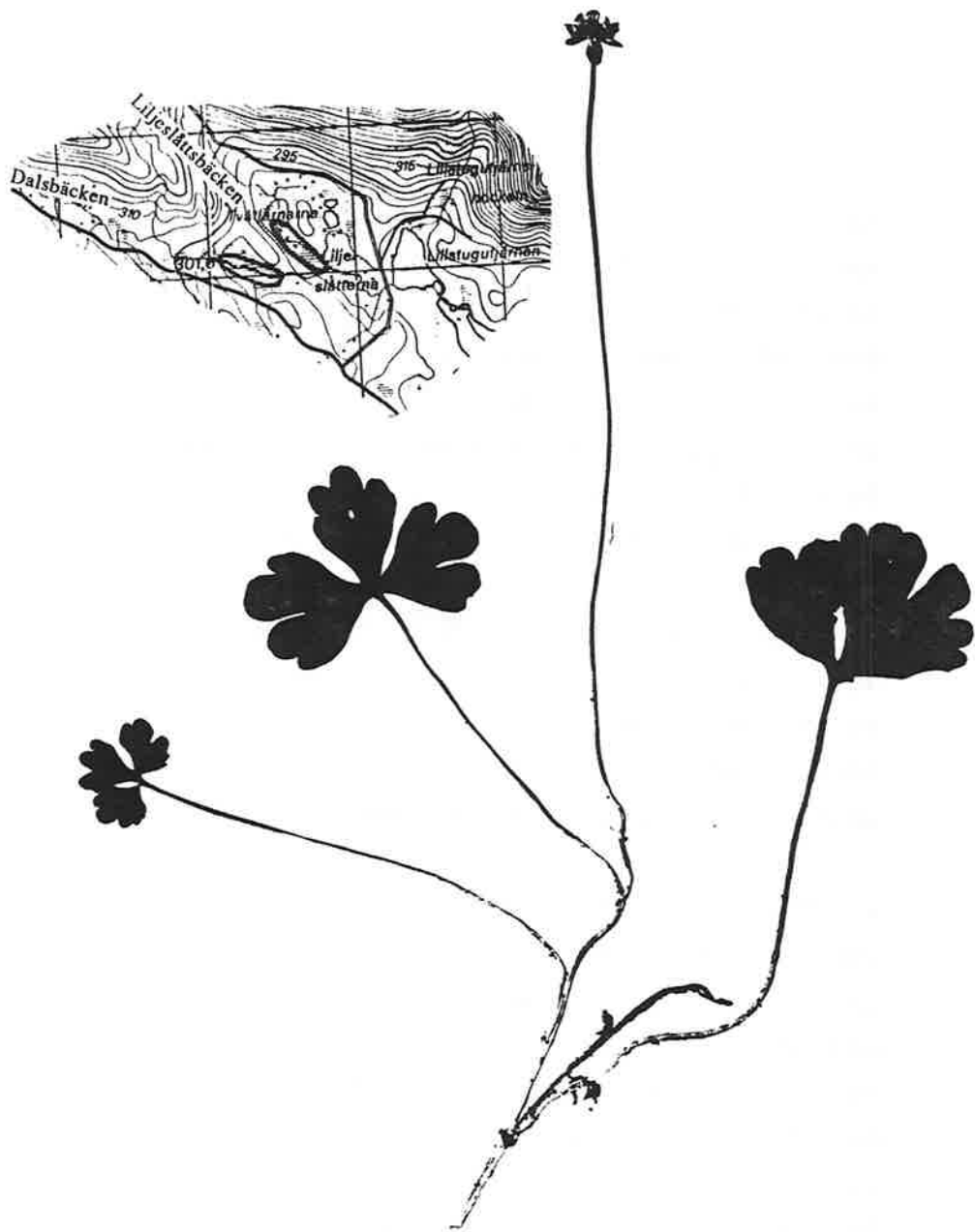
Skogen vid Dalsbäcken är lövdominerad sumpskog. Glasbjörk dominerar, men även gran, tall, en, gråal, hägg, lappvide, svartvide och gråvide förekommer. Träd- och buskvegetation är relativt tät. Skogen omges av små fattigkärr på båda sidor, på den södra sidan syagt sluttande och i den östra delen övergående i frisk blåbärsbarrskog. Lappranunkel växer i bäckens översvämningszon, dvs på platser som översvämmas vid högt vatten. Vid det första besöket 22/6 stod flertalet av plantorna i vatten, eftersom bäcken hade högt vatten då på grund av mycket regn. Dagen efter noterade jag att trots att åns vatten sjunkit undan något, stod det vatten kvar mellan tuvorna. Lappranunkel växte företrädesvis mellan tuvorna på blottad jord eller i vitmossa, en obestämd mörkgrön art var vanligare än spärbladig vitmossa (*Spagnum squarrosum*), eller i gles annan vegetation. Tuvorna var styltstarr, små stubbar eller med annan vegetation. Vanligen växte lappranunkel endast i en eller två gropar mellan tuvorna. En del av plantorna gick upp på kanten av dessa tuvor eller växte ibland på små, 2-3 dm höga, tuvor. Den 22/6 hittade jag två bestånd på den södra sidan och tre bestånd på den norra sidan. 23/6 påträffades ytterligare ett bestånd på den södra sidan och 25/6 ytterligare 4, dvs sammanlagt 10 bestånd varav 7 på den södra sidan. Bestånden växte inom en sträcka på ca 350 m. Bestånden var små, typiskt ca 10 m², och glesa. Ett av de tätaste beståndet påträffades inom 1 m² med 100-150 blad under vatten på blottad jord. Ett genomsnittsblad är stort som

ett harsyreblad dvs ca $5-10 \text{ cm}^2$, dvs bladen täckte ca 10% av ytan. Det största beståndet var på ca 30 m^2 .

Det verkade inte vara några problem med fertiliteten hos bestånden. I det första beståndet fanns ca 30 blommor, knoppar eller överblommade blommor den 23/6 och i det andra beståndet ca 6 blommor eller knoppar. Den 9/8 påträffades mogna frön i flera av bestånden, liksom även några utslagna blommor! När jag fotograferade lappranunkeln den 23/6 besökte en strit eller dylikt blomman och den 25/6 besökte ett litet bi blomman.

När jag samlade in två plantor märkta jag att rötterna var ytterst sköra. Lappranunkel är klassad i hotkategori 4, dvs hänsynskrävande, enligt "Hotade växter i Sverige 1990" från Databanken för hotade arter och Naturvårdsverket. Det är lätt att inse att de ytliga rötterna är mycket känsliga för markskador i form av tramp, körning med skogsmaskiner etc.

Som alltid vid fynd av en ovanlig art försöker man påminna sig om man någonstans har en sett en liknande miljö. Dalsbäcken nedströms, nära inloppet till Lillstugutjärn, och dess sidoflöde Liljeslåttsbäcken samt Lövingsån ovanför Opplisjön var två områden som jag kom att tänka på. Båda dessa hyser för övrigt också videsparv. Den 25 juni följde jag Dalsbäcken från Lillstugutjärn och uppströms. Uppe vid den mindre Liljeslåttsbäcken valde jag att följa den uppströms på dess östra sida. Endast några tiotal meter upp dök lappranunkeln upp igen, i bäckens vattenkant. Miljön är i det närmaste identisk med den vid Dalsbäcken fränsett att det här är sumpgranskog med stort inslag av glasbjörk, istället för lövdominerad skog. Jag fann 11 bestånd på den östra/norra sidan av Liljeslåttsbäcken inom en sträcka på ca 450 m (16F5I3-4-). Alla fynden vid Dalsbäcken och Liljeslåttsbäcken ligger inom samma 1x1 km-ruta.

Lappranunkel (Ranunculus lapponicus)
Liljeslåttsbäcken 91-06-25. 0,8x.

På åtta platser, sex vid Dalsbäcken och två vid Liljeslåttsbäcken, fanns dessa följearter:

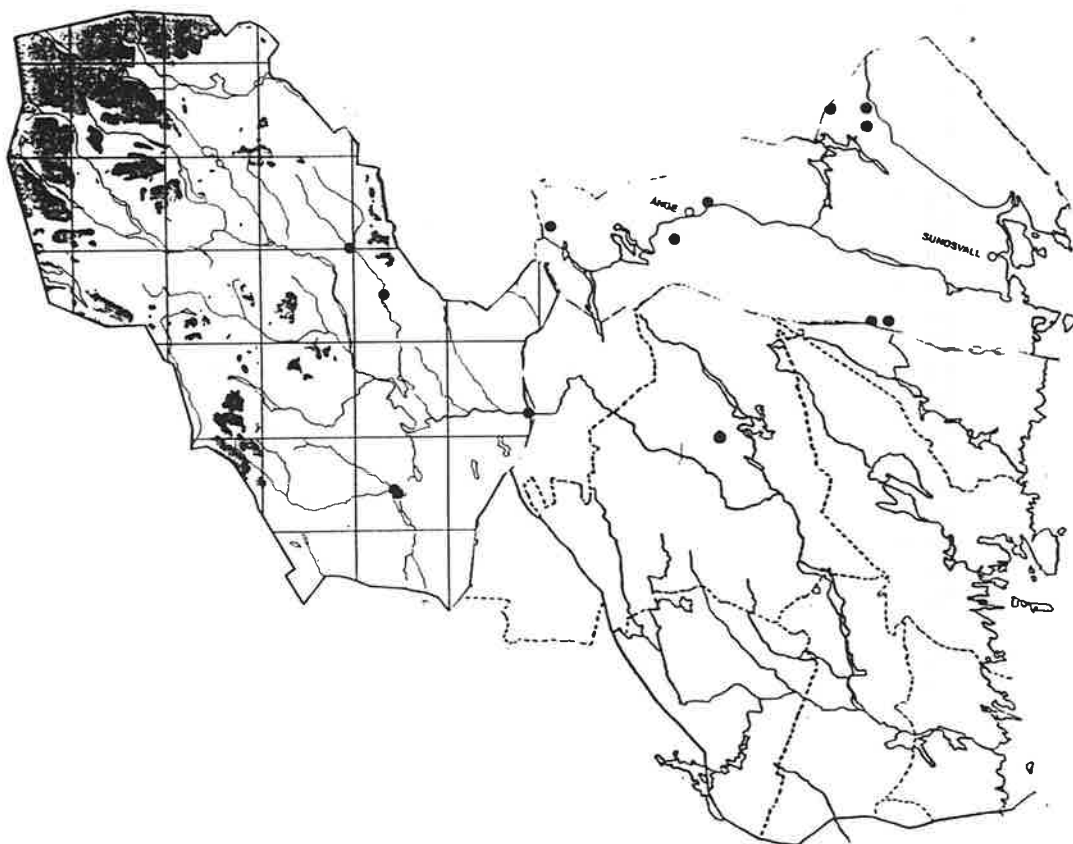
Älgört	8	? vitmossa	8	Skogsstjärna	8
Gråal	7	Skogsnäva	7	Ekbräken	7
Harsyra	7	Lingon	7	Styltstarr	6
Grenrör*	6	Vattenmåra	6	Hultbräken	6
Linnea	5	Slidstarr	5	Brunrör*	4
En	4	Ekorrbär	4	Åkerbär	4
Hjortron	4	Mossviol	4	Strätta	3
Korallrot	3	Tibast	3	Kärfräken	3
Bergslok	3	Gran	3	? björnmossa	3
Kräkklöver	3	Lappvide	3	Spärbladig vitmossa	3
Vänderot	3	Gren- eller brunrör*	2	? lånke	2
Revlummer	2	? stjärnmossa	2	Svartvide	2
Gullris	2	Kärrviol	2	Vitsippa	1
Glasbjörk	1	Gråstarr	1	Spädstarr	1
Flaskstarr	1	Kabelcka	1	Åkerfräken	1
Sumpmåra	1	Humleblomster	1	Husmossa	1
? kovall	1	Tall	1	Kransmossa	1
Stenbär	1	Gråvide	1		

*Grenrör eller brunrör fanns på alla åtta platserna.

Utbredningen för lappranunkel i Härjedalen, Hälsingland och Medelpad presenteras på bifogad karta. Enligt Bengt Danielsson är högst 5 (möjligen 4) fynd kända från Härjedalen, det senaste 1915 i närheten av Vemdalens kyrkby. I "Hotade skogsväxter i Medelpad" av Ingrid Berg och Hélène Öhrling, Umeå Universitet 1985, redovisas 8 fynd gjorda 1977-1985. Jan W. Mascher anger i Ångermanlands flora, 1990, att 134 fynd är gjorda i Ångermanland.

Bengt Stridh

PS. 1 par med 2 ungar samt en sjungande hane av videsparv noterades också vid Dalsbäcken under kvällen för första fyndet av lappranunkel. DS

Fynd av lappranunkel i Härjedalen (≤ 1915), Medelpad (1977-1985) och Hälsingland (≤ 1991).

Utställningen om Hälsinglands Flora

När Ljusdalsbygdens Museum fick veta att GÄBS höll på att avsluta sin inventering av Hälsinglands flora tyckte man att detta skulle vara ett intressant utställningsobjekt. Man tog kontakt med GÄBS, och tack vare icke minst Ulla Britt Thofelts stora entusiasm, bestämde vi oss för att starta jobbet.

Det blev bestämt att jag skulle stå för sammanställningen av materialet. Medan Ulla Britt jobbade ihärdigt med finansieringen, började jag tillsammans med Anders Delin att skissa på teman till utställningen. Med många människors välvilja, kunskap, fina diabilder och GÄBS Macintosh samlade materialet sig omsider; och utställningen var klar 21 april med ett 80-tal färgbilder och några vårväxter i lerkrukor. Ljusdals kommuns Miljö- och Hälsoskyddschef Jan Hedman stod för invigningen.

Under de fem veckor som utställningen varade i Ljusdal hade vi glädjen att ha tre välbesökta föredrag: Roger Svensson från Sveriges Lantbruksuniversitet berättade om "Floravård i jordbruket", skogsbiolog Rolf Lundqvist gav en historisk bild av den naturliga skogen och nutidens kulturskog, och Anders Delin berättade om "Älvsträndernas flora".

När utställningen avslutades 26 maj hade 1516 besökt den; även hos skolorna var intresset stort, med 44 klasser, som genom guidning och ett arbetshäfte tog del av materialet. Besökarna var generellt mycket nöjda med utställningen och vi har fått flera intressanta tips om nya växtlokaler. Vidare har GÄBS fått flera nya medlemmer.

Sen började utställningen sin vandring: Bollnäs, Järvsö, Ockelbo under sommaren. Hälsinglands Museum i Hudiksvall under hösten och Silvanum i Gävle i början av 1992. Och sen ? Har du förslag eller ideer, så hör av dig!

Jag vill slutligen passa på att sända ett varmt tack till alla er som har hjälpt mig med material, dior och synpunkter under arbetet med utställningen. Utan er hade det inte varit möjligt att presentera GÄBS inventering av Hälsinglands Flora på ett rättvist och utförligt sätt. Också ett stort tack till Ljusdalsbygdens Museum, som genom sin vidvinklade aktivitet gav GÄBS och botaniken denna publicitet.

Jens Ejvind Hansen

BOTANIKEXKURSIONER ÄVEN I FRAMTIDEN? ELLER...

En sommarkväll i Årsunda satt vi i GÄBS styrelse och diskuterade hur föreningen i framtiden ska uppfylla ett av sina syften, nämligen att sprida intresset för botaniken och verka för spridandet av kunskaper.

"Botaniska exkursioner" och "Botanik-cirklar" tycks vara som "rött ljus" om man vill locka nytt folk ut i grönskan; det var vi väl i stort sett eniga om. Folk skräms bort av akademiska uttryck, som associerar till experter och belästa naturvetare.

Men hur gör vi då? Vi blev eniga om att försöka med något så enkelt som "Blomstervandringar". Det låter väl som något man vågar sig ut på ---blommor är trevliga och doftar inte av beläst Botanicus.

Ni som jobbar som cirkelledare bör kontakta Studieförbundet eller ert vanliga studieförbund och introducera begreppet "Blomstervandringar" i deras vårprogram. Vidare tror vi att det är viktigt att få igång små grupper av växtintresserade människor, gärna ute i landskapets glesare befolkade delar. Hör gärna av er till styrelsen om ni vill diskutera detaljer eller har egna ideer i denna fråga.

Så inga STARRCIRKLAR till våren -- nu satsar vi istället på HALVGRÄSLIGA BLOMSTERVANDRINGAR!

Jens Ejvind Hansen, för GÄBS styrelse.

Manusstopp 7 januari 1992

Det första numret i den 10:e årgången, häng med från början. Skriv du med!

Skicka manus på diskett om du använder dator!

Det välsignade regnet?

Det grymtades åtskilligt över det myckna regnandet i Juni i år, fågelbeståndet missgynnades säkerligen i brist på föda, men som tydligen gynnade flera kärlväxter. Några exempel: I Fors, Norrala som är en av få platser för brudbröd i H. där det brukar växa några få ex. varje år fanns där nu 27 stänglar. På Faxeholmen kommer det varje år upp några backlökar, men som sällan slår ut iblom, nu fanns här 140 blommande stänglar.

Rockentrav som ju är en torrbacksväxt och i torra somrar lever farligt, men i år fann jag en rockentrav som mättes till 145 cm! Faxevallen tidigare Brobergs bandyarena där jag brukar kolla växterna då och då brukar finnas ett mindre område av stubbtåg, nu fanns den nästan runt hela planen. Saltgräs brukar också förekomma, men nu i massförekomst. Brunskära växer här bara oftast i små ex. nu finns där praktexemplar. En art som jag tidigare ej observerat där är (om jag kommer ihåg rätt) vägmålla nu i stora tuvformade ex, och med ovanligt tjocka blad och som anses vara en havsstrandform.

Apropå Faxeholmen finns där en 4 meter hög stenmur och mellan muren och en väg är det en ganska bred trottoar. För 3-4 år sedan skrapade man trottoaren och troligen besprutade densamma för då växte där ingenting. I vår började det komma upp bl.a. en art i ca: 600 ex. på en yta 75x1,5 m. som vållade en del huvudbry, men så småningom visade det sig bli kanadabinkor. Inget besök gjordes av mig där under fjolåret, men tidigare år fanns där inga k-binkor, så där ser man vad fort en del arter kan etablera sig. Även i år skalade man bort ett 100-tal med en väghyvel. Borstfibblan som vi skrev om i fjol i Norrala att den fanns i 100-tal rikt blommande ex. men som nu i år kom där upp i ynka 5 små ex. I närheten fanns dock ett 40-tal borstfibblor som växte i rena gruset. Då får man den uppfattningen att den inte har så stor fodran på typ av mark, men att den inte tål konkurrens då i första hand av gräs.

I övrigt från SÖDERHAMNSregionen så blir visst rekordrutan 14H9d aldrig mättad. Nya för i år har blivit Plagiobothrys scouleri, kamomill, kanadabinka, praktkungs ljus, gullklöver och åkerkösa.

Hur jakt på lappranunkel gav ett oväntat fynd av tågstarr (*Carex tenuiflora*)

Den 28/6 gjorde jag en ca 3,5 km lång vandring på den norra sidan av Lövingsån, som rinner in i Opplisjön. Miljön påminner om den vid Dalsbäcken där jag sex dagar tidigare hade funnit lappranunkel. Dock fanns här inte lika många vattenfyllda gropar bredvid ån som vid Dalsbäcken. Möjligen kan det bero på att man vid den tidigare flottningen kanske vallat in ån. Rester av stenkistor och flottningsrännor finns fortfarande kvar. Någon lappranunkel påträffades inte men däremot gjordes ett annat mycket intressant fynd. 7 axbärande strån av ung tågstarr (*Carex tenuiflora*) påträffades i en liten, fuktig grop knappt 10 meter från ån i relativt tät sumpskog (16F5J0425). Artbestämningen kunde verifieras och belägg tas vid två senare besök (16/7 och 28/7). Inom 4 m² påträffades följecarterna kärrfräken, ekbräken, hultbräken, en, gråal, glasbjörk, älgört, åkerbär, stenbär, mossviol, odon, lingon, skogsstjärna, ekorrbar, grenrör, styltstarr, spärrbladig vitmossa och en okänd björnmossa. Såvitt jag känner till är det ett av de första moderna fyndet av tågstarr i Hälsingland som inte är bundet till Ljusnan. Ca 7-8 fynd av tågstarr är tidigare gjorda under GÄBS inventering, de flesta vid Mellanljusnan och uppströms. I de offentliga herbarierna finns 28 ark (inklusive 8-11 dublettark) med tågstarr (se nedanstående förteckning).

Några reflektioner kan göras med anledning av detta fynd. Miljön är inte anmärkningsvärd på något vis och liknande miljöer bör det därför finnas rikligt av. Arten var definitivt lättast att se vid det första besöket (28/6), då de unga axen gav en avvikande kontrast. Dock skulle artbestämningen varit svår att om jag inte tidigare sett arten några gånger och senast även

unga exemplar vid Laforsens norra fåra den 8 juni, då jag fotograferade den. Vid de senare besöken (16/7 och 28/7) vid Lövingsån bedömer jag det som ytterligt svårt att finna arten om man inte i förväg känner till växtplatsen. Dels med tanke på dess fåtalighet dels därför att de axbärande stråna var nedåtböjda så att axen från ståhöjd på denna skuggiga växtplats var mycket oansenliga och ej gav någon avvikande kontrast.

Tågstarr (Carex tenuiflora)
Ur Lids "Norsk, svensk, finsk flora"

Tågstarr i Hälsingland i de offentliga herbarierna:

ÅR	RUBIN FÖRSAMLING. lokal	INSAMLARE. HERB.
1929	15F9d LOS Los, Hästjärn;	Heiner, A. RM3384&3385
1931	15F9d LOS Los, Hästjärnstrakten;	Lidman, G. RM3386
1931	15F9d LOS Kyrkbyn; nära Hästjärn	Lidman, G. US3705
1846	15G8d JÄRVSÖ Järvsö	Hartman, R. UM3221
1846	15G8d JÄRVSÖ Järvsö;	---- RM3396
1879	15G8d JÄRVSÖ Järvsö	Lönnqvist, F. RM3391, US3704
1881	15G8d JÄRVSÖ Järvsö	Douhan, A.J. RM3392
1846	15G9d JÄRVSÖ Mellan Hybo-Säljesta	Hartman, C & R. US3703
1887	15G9d JÄRVSÖ Norr Säljesta;	Kjellström RM3397
1895	15G9d JÄRVSÖ Nära Säljesta;	Douhan, A.J. UM3222, US3706
1895	15G9d JÄRVSÖ Säljesta;	Wiström, J.A. RM3394&3395
1897	15G9d JÄRVSÖ Järvsö, nära Säljestad;	Douhan, A.J. RM3398
1897	15G9d JÄRVSÖ Säljesta by, nära vägen till>	Douhan, A.J. GB3135
1846	16G0e JÄRVSÖ Nära Hybo	Hartman, R. US3708
1864	16F2j FÄRILA Håvra;	Ahlberg & Axell RM3393
1864	16F2j FÄRILA Hofra by;	Berg LD3667
1864	16F2j FÄRILA Håvra;	Ahlberg & Axell US3707, GB3136
1843	16F9a YTTERHOGDAL Ytterhogdal	Beurling & Lagerheim UM3223
1843	16F9a YTTERH. Ytterh.; i skogstjärn	Beurling & Lagerheim RM3387&3388
1932	16F9a YTTERH. Ytterh., Fänsbäckstj.;	Lidman, G. RM3389
1932	16F9a YTTERH. Ytterh., Vid Kyrktj.;>	Lidman, G. RM3390
1870	16G5e BJURÅKER Brättingberget;	Ahlberg-Axell LD3668

Om Bombmurklan i Hovra

Hurusom det ena ger det andra... eller, ... Även en blind höna kan finna ett korn

Jag var ute på en av mina strövmarker, besöker platsen då och då, för att följa naturens gilla gång. Något på marken fångar min uppmärksamhet, ett krossad ägg med bitmärken, misstänker mården, men vilken fågel?

Nåväl, som jag går omkring med blicken i marken letande efter fler bevis, får jag syn på en svamp med ovanligt utseende, och den ser färsk ut.

—Jag hade nyligen nöjet att vara på ett föredrag med Rolf Lundqvist, Dalarnas skogsskyddsexpert, han förde bombmurklan på tal efter ett fynd i Borlängetrakten, tror jag visst. Jag hade kollat utseendet i en bok när jag kom hem, men vågade jag tro, att den fanns här? —.

Ringer Zoila Tellzén ber henne kolla i sin exkursionssvampbok om likartade svampar, jo det finns en Svart vårskål; så säker är jag inte ännu, långt ifrån. Hon kommer förstås upp för att kolla, vi läser på med biotopkrav osv., hon tror det är Sarcosoma globosum, **Bombmurkla**, ej tidigare rapporterad i Gävleborgs län, boken är tryckt 1987. Klassad i boken Floravård i Skogsbruket som hotkategori 1, akut hotade. Nu blir jag nervös, tänka sig här,— Det är lördag, Ljusdalskretsens ordförande Kai Westling är hemma, han har kamera, det här måste dokumenteras, söndag förmiddag är det gjort, och i samband därmed finner vi 3 st till.

Jag tar kontakt med Skogsgruppens svampexpert för länet, Malte Edman, Arbrå, han låter säker när jag beskriver fyndplatsen och ber mig kontakta Johan Nitare på Skogsstyrelsen i Jönköping, som handhar fyndrapporter för svampen ifråga, och har även skrivit en uppsats i ämnet. Han gratulerar glatt, och nämner ett fynd från 1990 i Simeå, Hälsingland, men den lokalen kan vara spolierad nu efter skogsavverkning på platsen, upptäcktes i samband med denna.

Nu måste jag delge flera i kretsen fyndet och göra en spontan exkursion, när vi då samtidigt inventerar området, ca 2 hektar. Tid spikas onsdag kväll, 10 st. möter upp, därav två från Peru, Stevan och Betty. Vi påbörjar inventeringen, där vi går på linje med 4 meters lucka, markerar nya fynd med naturvårdshänsyn-snitslar och håller individuell räkning. Första svepet ger hela 192, där jag då bidragit med 10 nya ex. Andra omgång ger ytterligare 172 ex. Och nu kommer nog höjdpunkten på kvällen, Maj Johansson plockar upp ur mossan ett exemplar av svampen och vi får alla njuta av att hålla den i handen, uppleva tyngden, känna lenheten. Sammanlagt fann vi hela 620 ex, detta måste vara Sveriges rikaste lokal!

Vi har fått i uppdrag att torka ett exemplar till Johan Nitare, som bevis från varje fyndplats, skall ställas ut i framtiden på troligen på Botaniska Institutionen i Uppsala. Hovra kommer att finnas med som fyndort, känns bra.

Jag kommer att minnas kvällens känsloupplevelse lika starkt nära nog som fjolårets Guckusko-exkursion i Rullbo, där föremålet var vackrare, men ej lika ovanligt häruppe som Bombmurklan är. Ja det smäller nog lika högt jämförelsevis, personligen.

Nu gäller det för Skogsvårdsstyrelsen och oss inom naturskyddet att klargöra för markägaren, värdet av fyndet, och att ett varsamt, minst sagt, skogbruk bedrivs på platsen. Översiktsplanen i Ljusdals kommun säger redan en del om skogsbruket i Ljusnans dalgång, men en egen skötselplan för detta område vore på sin plats. Och får härmed verklig en gobit i sina argument, skydda dalgången! Vi måste hinna utveckla våra kunskaper ytterligare, hur många arter har oss ovetande blivit bortsopade för gott?, redan.

För övrigt, låt oss inte förledas tro, att Nordlig anisticka är vanlig på grund av en hel del fynd på senare tid, har nyligen varit ute i en jättefin sälglokal, kollar ett 50-tal äldre grova sälgar, fint utvecklad lunglav, men inga tickor. Ishockeyspelare, bra sådana, skall ha god "split vision", det måtte gälla en allround verksam naturskyddare också, kan jag förstå efter en granskogsvandring i mina strövmarker. Finns här rovfågelbon? Finns här intressanta fåglar? Finns sälgar med Nordlig anisticka? Finns här Bombmurkla?

Sven Erik Färlin

P.S. Som förklaring till blinda hönan, mina kunskaper vad gäller botanik och svampar är ej nämnbara ens. D.S.

Bombmurkla även på Oppigårdsholmen i Ljusnan

Timmarna innan manuset lämnar redaktionen meddelar Lars Lundin att han på försommaren fann ett exemplar av **bombmurkla** i granskog på Oppigårdsholmen i Ljusnan, Färila fg, ca 1/2 mil uppströms Hovrafynden. Det finns med andra ord all anledning att spana efter ytterligare växtplatser för bombmurkla vid Mellanljusnan.

Sanslöst!

Svenska Dagbladet 6/9 1991:

Skogsvägar måste rustas upp

Jönköping (TT) Det behövs många fler bilvägar i skogarna och många av dem vi har måste rustas upp. Den närmaste tioårsperioden borde skogsbilvägarna byggas ut och om för 6,7 miljarder kronor. Det visar den utredning, Vägplan-90, som skogsstyrelsen i Jönköping snart kan redovisa. Skogsvårdsstyrelserna har gått igenom vägnätet län för län under ett par år. De har bland annat kommit fram till att drygt sju miljoner hektar skogsmark ligger mer än 500 meter från närmaste bilväg. För att få fram väg till godtagbart avstånd behöver 33 000 km nya skogsbilvägar byggas.

I Sveriges Naturs årsbok från 1987 läser vi: ..."Det finns idag bara 4 (!) områden i Sverige, där man kan stå i en skog och vara omgiven av en mil väglös skogsmark i alla riktningar! Det är Njuorakområdet mellan Kalix- och Kaitum-älvarnas sammanflöde, Sjaunjaområdet, Muddus nationalpark och Pärälvsområdet" ... " Tanken svindlar än mer, när man betänker att alla dessa skogsbilvägar i princip tillkommit bara under de senaste 30 åren!"

NEJ tack till "Vägplan 90".

SÄLJES

Jag har ett antal av Inga Borgs bok om Linné, i 2 delar. (Boken är för barn och ungdom). Pris för båda 45:- (+ porto).

Hans Johansson
Slåttervägen 48
824 00 Hudiksvall
0650-149 35 (efter 17)

GÄBS höstmöte

hålls sedvanligt hos Anders Delin på Lundnäs i Arbrå. Söndag den 27 oktober kl. 10.00 är det dags. Syftet är som tidigare att summera de viktigaste av sommarens erfarenheter. Tag med pressade växter, som du vill ha hjälp med att artbestämma eller som du vill visa andra. Tag också med diabilder (max 30) för att visa växter som du inte kan artbestämma, ovanliga växter eller vackra växtbilder som vi kan glädjas åt då och kanske också längre fram på vykort eller som illustration i Hälsinge- eller Gästrikefloran. Lunch ca kl. 13. Avslutning ca. kl. 18. Alla är välkomna!

HÖSTMÖTE

**Hos Anders Delin i Arbrå.
Kom, se och häpna.**

Söndag 27 oktober!

Manusstopp 7 januari 1992

Skicka manus på diskett om du använder dator!

GÄBS sommarmöte 1991

Gävleborgs Botaniska Sällskap förlade 1991 års sommarmöte till det idylliska Årsunda vid Storsjöns strand. Kvällsförtäringarna intogs på det närbelägna Strandbaden med utsikt över Storsjön. Sommarmötet var indelat i två delar, mellan 15-18/7 var det fältkurs under ledning av Roland Moberg och Anders Delin och 19-21/7 hade vi kurs i florainventering.

Kursen startade måndagen 15 juli kl 10 och ca 20 personer hade ställt upp. Förmiddagen ägnades åt inledande presentation av Gästriklands flora. På eftermiddagen gjorde vi en exkursion till Lomsmuren för att studera olika myrtyper från fattigkärr till rikkärr. Första anhalten blev ett av Sveriges största bestånd av **mossnycklar**, ca 40.000 ex., och vi diskuterade avgränsningen mot **sumpnycklar**. Vid ett nyupptäckt rikkärr intill Lomsjön kunde vi finna **dvärglummer**, **ängsnycklar**, **ögonpyrola**, **kärrull**, **vildlin**, **tagelsäv** och **gräsull**. Ett speciellt intresse ägnades åt en orkidehybrid och vi enades till slut om att den mest liknade **ängsnycklar x kärrknipprot**. På kvällen visade Sven Eriksson uppskattade bilder från Årsunda.

Tisdagen den 16 juli gick färden till Västanhede, en gammal betesäng under guidning av Gullan Andersson och Ove Lennström. På den ogödslade magra markerna växer massvis med **kamäxing** och dessutom **blåsuga**, **låsbräken** och **piggstarr**. Eftermiddagen ägnades åt Söderåsen i Torsåker under ledning av Barbro Risberg. På några hållmarker som tydligt är påverkade av basiskt vatten finns en märklig flora. Jag antecknade under vägen upp **grönstarr**, **fågelstarr**, **tvåblad**, **brudsporre** och **backskafting**. På själva klipphyllorna växte **klippbräcka**, **vippärt** och **liten fetknopp**.

Onsdag 17 juli. Exkursion till Nedre Dalälven vid Gysinge under guidning av undertecknad. Här studerade vi ädellövskogsfloran och strandängar. I en lundvegetation kunde vi studera **långsvingel**. På eftermiddagen fortsatte färden till Hade i Hedesunda. Här finns kalkrika ängar med sydliga växter som **spenört**, **ängsskära**, **krussilja**, **skogsklocka**, **hartmansstarr** m.fl. På

kvällen var det genomgång av gräs- och starrarter under ledning av Roland Moberg.

Torsdag 18 juli. Exkursion till Jädraåns raviner under ledning av undertecknad. I de djupt skurna ravinerna växte **storgröe**, **dvärghäxört**, **källarv** och **lundstjärnblomma**. Några exemplar av **spindelblomster** hittades också. På eftermiddagen gick färden till Packamas i Åmot, ett gammalt naturskogsområde där vi bl.a. kunde studera den hotade **rosentickan** på en grov granlåga.

Fredag 19 juli. Förmiddagen ägnades åt inventeringsteknik under ledning av Peter Ståhl. Därefter följde på eftermiddagen inventeringsträning i grupper. Dagens fynd gjordes av Per-Ove Looock som hittade **grönvit nattviol**. Bland övriga fina fynd antecknade jag **ängsgentiana**, Peter Ståhl, **grått saltgräs**, Gunnar Nilsson och Ove Lennström, **foderlosta**, Anders Delin och **nejlikrot**, Birgitta Hellström. Ett speciellt bryderi visade sig de storvuxna exemplar av **bockrot** bli. Vi funderade på stor bockrot men blev inte riktigt säkra, belägg togs. Kvällen ägnades åt datagenomgång av Bengt-Olof Lundinger.

Lördag 20 juli. Inventeringsträning i grupper fortsatte. Bland speciella fynd antecknade jag **höstlåsbräken** och **plattstarr** av undertecknad, **grönstarr**, Anders Delin, **brunklöver**, Birgitta Hellström, och **lundskäfting**, Peter Ståhl.

Söndag 21 juli. Inventeringsträning i grupper fortsatte. Efter dagens slut antecknade jag följande fina fynd: **backtimjan**, Anders Delin och Lotta Skogh, och **äkt johannesört**, Ove Lennström.

Till slut vill jag tacka alla ledare och deltagare för en intressant och trevlig vecka i Årsunda. På återseende.

Leif Kihlström

Märkliga växtlokaler i Hälsingland och Gästrikland. Nr 4.

Bovik - Forsbacka, sydost Storsjön

Området runt Sandviken upptas till största delen av trivial barrskog på näringsfattig morän, svämsand. Runt Storsjön förekommer dessutom rikligt med block av en fattig sandsten, den röda Gävle-Dalasandstenen. Trots dessa till synes dåliga förutsättningar för en rikare flora förekommer en hel rad märkliga lokaler sydost om Storsjön, topografiskt kartblad 13H SV. Det är framför allt sträckan mellan Bovik och Forsbacka efter en gammal förkastning som hyser de rikaste floran och som jag här skall presentera.

1. Bovik

Gården Bovik anlades på kronoallmänning 1634 under drottning Marie Eleonores regeringstid. Ännu tidigare fanns dock här Fänja bys wret- och fäbodrar. Idag är området till största delen sommarstugeområde och det gamla skogsjordbruket är nedlagt sedan några tiotal år. Den kvarvarande skogen karaktäriseras av gran och tall med inslag av ask, olvon, **skogstry** och **måbär**. Vårfloran är rik med **blåsippor**, **vitsippor** och **gullvivor**. Senare på sommaren tillkommer flera rika bestånd av **skogsklocka**. **Hassel** förekommer här och där norr om vägen och i ett litet skogskärr växer ett 50-tal **tvåblad**. De äldre kunna berätta om när man i ungdomen samlade gullvivor i korgar för avyttring i den närbelägna staden. Med igenväxningen har de betesgynnade gullvivorna minskat starkt i antal men har numera hittat en tillflyktsort på sommarstugeområdenas gräsmattor. 1991 upptäckte Birgitta Hellström här ett stort bestånd av **höstlåsbräken** efter en gammal körväg. Närmare 150 ex. kunde inräknas varav 54 fertila, även något exemplar av vanlig **låsbräken** växte här.

2. Bovallen

Bovallen låg enligt 1800-talskartor mellan Bovik och Skadängsbäcken men vallen är ej upptagen på en karta från 1754 varför den torde ha anlagts under 1800-talets början. Idag finns endast grunden och en liten **krusbärsbuske** kvar som minner om

en svunnen tid. Från Bovallen sträcker sig dock ett nära 1 km långt och 300 m brett hasselbestånd fram till Persvallen. Hasselbeståndet följer även Skadängsbäcken en bit söder om vägen och torde därmed vara en av Gästriklands största hasselområden. Efter Skadängsbäcken växer rikligt med **hagg, ask, olvon, skogstry, måbär** och **tibast**. Örtfloran är rik med **underviol, blåsippa, gullviva, stor blåkllocka, lungört, skogsvicker, vårärt** och **trolldruva**. I hasselbeståndet förekommer **hasseltickan** sällsynt. Här har i samband med Storsjöinventeringen även hittats **Datronia steroides**, i brist på svenskt namn här kallad småporig hjortticka. Vid Skadängsbäckens utlopp i Storsjön förekommer **ängsruta** och **lundelm** men även **hässlebrodd** påträffas här och där.

3. Persvallen

Persvallens historia är lika som Bovallens, det vill säga från 1700-talets slut till 1800-talets början och lades ner under 1900-talets mitt. Fortfarande minner små tegar om en svunnen tid. **Tibast, vårärt, blåsippa, lungört, stor blåkllocka, ängsruta** påträffas på flera ställen.

4. Froms

Detta gamla skogstorp lades ned under 1950-talet efter ca 100 år på nacken. Det låg söder om vägen och strax väster om Skadängsbäcken. De gamla ägorna är igenplanterade med gran. I området växer rikligt med **tibast, hassel, skogstry, olvon, måbär, ask m.m.** Örtfloran är rik med bland annat **gullviva, blåsippa, lungört, vårärt, underviol, ängsruta** och **skogsklocka**. Där torpet låg finns idag ett bestånd av **trädgårdsstormhatt**.

5. Yttertorp

Sydost Yttertorp finns de så kallade Strandängarna som fram till början av 1900-talet användes som slåtterängar. De är nu förbuskade och hyser ett rikt fågelliv. Längs bäcken finns en rik flora med **tibast, ängsruta, lungört** och **blåsippa**.

6. Kalkgruvan

Norr om Stensängarna ligger Forsbacka bruks gamla kalkbrott från 1800-talets början. Här förekommer en mängd krävande arter

kring de gamla varphögarna. **Tvåblad, skogsnyckel, underviol, trolldruva, skogstry, tibast, ask och olvon** är vanliga. På några ställen förekommer **berberis, rödkämpar, skavfräken, gullpudra** med flera.

7. Stensängarna

Stensängarna är ett större område med före detta åkrar och betesmarker. I de tydligt kalkpåverkade markerna förekommer flera krävande arter som **hässlebrodd, lungört, blåsippa, tibast, sårläka, gullpudra, gullviva, måbär, underviol, trolldruva, vårärt, ask, lind, lönn och myskmåra**.

8. Gamla Uddvallen

Gamla Uddvallen tillhörde tidigare Årsundabönder men är idag förvandlad till sommarstugeområde och inte mycket minner idag om de gamla ängsmarkerna. De äldre kunna berätta om mängder av gullvivor som växer här medan man idag endast enstaka exemplar. **Blåsippor** är fortfarande rikligt och i en vägskärning förekommer **låsbräken, kattfot, blåklocka, stor blåklocka och luddhavre**.

9. Körön

På Körön finns en gammal fiskarstuga. På Körön förekommer **ek, lind och hassel**. Bland örterna märks **underviol, blåsippa, vårärt, gullviva, nattviol, ögonpyrola, getrams, olvon och skogstry**.

Som framgår av ovanstående sammanställning hyser sydöstra delarna av Storsjön en hel rad intressanta växtlokaler och är väl värd ett besök. Säkert finns även flera mindre områden som väntar på upptäckt.

Leif Kihlström

**Gör det du också! Kom på GÄBS mysiga
HÖSTMÖTE. Hos Anders Delin på Lundnäs.
27 oktober kl. 10!**

Reseberättelse från exkursion med doktoranderna vid Institutionen för Systematisk Botanik, Uppsala Universitet, 9 - 11 aug 1991, i norra Hälsingland.

9 aug. I strålände sol från en himmel med lätta sommarmoln samlades vi vid Gnarps kyrka. Mats Gustafsson svepte med blicken ut över åkern nedanför parkeringen, där det skulle växa korn, men ett ljusgult ogräs dominerade över stora partier. Han hämtade raskt upp ett typiskt hälsingeogräs, som han formulerade det, **åkerrättika**, *Raphanus raphanistrum*. Det är emellertid inte alls vanligt i Ljusnandalen, men Mats är ju från Forsa.

I samlad tropp och med koffertarna fulla av proviant rullade vi iväg till Grängsjöbergets sydbrant (16H6E2404), där vi sällskap med fastighetsägaren på den soldränkta tomten intill branten gick upp genom snåren till bergroten, där Ove Åkerström för c:a åtta år sedan fann **bergviolen**, *Viola collina*. Den växer både på klipphyllor och i rasjorden nedom en liten klyfta i berget. På hyllorna breder den ut sig med sina stora håriga blad. Under dessa hittar man på vissa plantor, vilande på jorden, cm-stora frökapslar vars färg är grön med inslag av violett. Mats Thulin fann att den har cleistogama blommor, liksom så många andra violer. I rasjorden ser man den inte förrän man böjer undan de frodiga liljekonvaljbladen. I Hultén-Fries atlas ser man att bergviolen har en centraleuropeisk utbredning. Tydligt är den värmekrävande och har här uppenbarligen funnit en lämplig plats. En annan, med en likartad men mer vidsträckt europeisk utbredning, **surtorn**, *Berberis vulgaris*, växer här intill, rikligare än någon annanstans i Hälsingland. Ytterligare ett sydligt element hade fastighetsägaren funnit i övre kanten av sin gräsmatta under branten, nämligen **svalört**, *Ranunculus ficaria*, som nu givetvis var helt borta från markytan. Den hade identifierats med hjälp av en bra bild i en färgflora.

Efter matrast i gräset där vägen slutar gick vi ner emot Klovbäcken på sockengränsen Bergsjö-Gnarp (16H6D3717). Den ringlar här nedskuren i moig jord. Här i den frodiga fuktiga granskogen växer nycklar, som är ovanligt tydligt åt **skogsnyckelhållet**, *Dactylorhiza fuchsii*. Även **lundarv**, *Stellaria nemorum* och **dvärghäxört**, *Circaea alpina*, finns här. Vårt mål var dock det

sötgräs, *Cinna latifolia*, som Mats Axbrink fann här för ett par år sedan. Det växer i mängd på bäckens branta brinkar, på jord som gradvis eroderas bort, och uppträder här liksom på flera andra lokaler alltså som en snabb kolonisatör. Det växer inte tillsammans med de i området vanliga arterna brunrör och hässlebrodd, tycks inte klara konkurrensen med dessa. Sötgräset blommade nu och var som allra vackrast i blad och vippa. Även den starka kumarindoften i de krossade bladen var tydlig, en viktig del av upplevelsen av detta gräs.

I Rembäckens djupa ravin (16H8B1026) har Peter Ståhl funnit glesgröe, *Glyceria lithuanica*, i rika bestånd. Den växer här tillsammans med brunrör, tuvtåtel och rörflen, men bara i de våtaste groparna vid sidan av bäcken, sannolikt "döda" gamla bäckslingor. Eftersom glesgröet efter blomningen snabbt tappar sina frön (de satt redan mycket löst) och vippan då blir mycket tunn och okarakteristisk, studerade vi bladkaraktärer, som kan skilja den från brunröret, som är den art som nästan alltid finns i närheten och som dessutom har samma bladbredd som glesgröet. De sterila skotten skiljer sig markant genom att de är mångbladiga, med alla blad sittande i ett plan. Brunrörets sterila skott har färre blad, som går ut i vilken riktning som helst. Bladets strävhet är lika på bägge arterna, men nerverna skiljer dem åt. Brunröret har, vid sidan om mittnerven, grova huvudnervar som är c:a 4 till antalet, och klenare binerver. Glesgröet har bara en sorts nerver vid sidan av huvudnerven. De ser ut som brunrörets binerver. Glesgröet har också gles och oregelbundet sittande tvärgående mörka streck, som löper från en nerv till nästa. Dessa saknas hos brunröret.

Efter en kort matrast på körbron upp till höskullen på en övergiven gård, med en fiskgjuse visslande osynligt högt under de glesa molnen, fortsatte vi till Malungsåsen i Hassela (16H8B3709) för att se Nadja Niordsons uppseendeväckande fynd från 1987, **finnstarren**, *Carex atherodes*. Den stod där som förut, ända upp på kanten av vägen, men mest nere i det lilla kärr, som avgränsas av slänten ovan vilken ladugården låg (den har rivits sedan sist), av vägen och av Kalsabäcken. Bävraparna hade 1987 fällt en stor asp över ladugårdens tak så att det sviktade. Nu hade bävrarna utökat sitt revir, dämt på flera ställen i Kalsabäckens nedre del, dödat en hel del skog där och skördat åtskilligt med viden och björk. Även

uppe i finnstarren hade de trampat omkring och gjort släpvägar, dock utan att detta syntes ha skadat beståndet nämnvärt. Möjligen kan det lilla antalet fertila strån detta år skyllas på bävrarnas trampande bland stråna. En rugge av starren togs upp för plantering i Botaniska trädgården i Uppsala.

Middagen på det utmärkt gästvänliga Pensionat Björken i Hassela var tillräcklig för kvällsutflykten, som skulle visa sig bli avsevärt arbetsammare än vad jag, som känner Älvåsens hyggen väl, kunde ana. Vi gick på en delvis svårfunnen stig upp till Älvåsbäckravinen i Hassela (16H6A3003), där vi trängde oss igenom djungeln av hallon, gåal och många andra buskar fram till lokalen för *skogssvingel*, *Festuca altissima*. Där denna står i nordsluttning och under en liten gråal är den vackert utvecklad med typiska långa, breda och glansiga blad samt höga strån med just överblommade vippor. Där den står i solgasset på den sydvända ravinsluttningen och på en plats, där det av okänd anledning ännu inte har kommit upp särskilt mycket lövsly eller annan hög vegetation, ser den däremot ganska ynklig ut. Bladen är få, korta och smala, föga större än på brunrör, och sjukligt gula. Stråna ser mer normala ut, med rik fruktsättning i normalstor vippa, nu mogen och brun. Den uppfattning, som Lena Gustavsson i Uppsala har framfört, att arten skulle ta skada av avverkning, tycks stämma. Dock kunde vi inte se några döda plantor. Man kan bara hoppas att den återhämtar sig när skogen återkommer.

Min plan var att följa traktorvägen söderut till lokalen för *köseven*, *Agrostis clavata*. Efter några minuters klättrande över fallna stammar, som låg kors och tvärs över stora block, men dolda av nästan manshöga hallonbestånd och därför mycket svåra att passera, upptäckte jag en planta av underviol och visste att vi hade kommit upp ovanför traktorvägen, alltså utan att observera den (!) Genom lika våldsamt frodig vegetation tog vi oss ändå i solnedgången, och med utsikt över den flikiga Hasselasjön och de sista solbelysta topparna på bergen där bakom, fram till det fuktstråk, där *kösevenet* växer. Fuktstråket, nu med en minimal bäck nedanför, var det enda konstanta i denna miljö, som för övrigt var oigenkännlig jämfört med 1987. *Agrostis clavata* var riklig, syntes mot lämplig bakgrund tydligt, men fascinerade

genom sin ytterst spåda gestalt, som annars gör den ändå lättare att gå förbi än en skogsfru eller ett spindelblomster.

10 aug. I bjärt kontrast mot gårdagskällens strapatser fordrade den första lokalen denna dag endast ett par meters promenad. Det var en källa intill vägen vid Nyvallsbäcken i Bjuråker (16G6G1141). Här har Arnold Larsson funnit **skogsbräsmå**, *Cardamine flexuosa*, som nu blommade vackert med små vita blommor. Tillsammans med den stod även storgröe och en dunört av en typ, som vi brukar kalla **fjälldunört**, *Epilobium hornemanni*. Även några plantor av **amerikansk dunört**, *Epilobium adenocaulon*, stod där, och Mats Thulin tröstade oss med att inte heller amerikanerna, som borde vara bäst insatta i problemet, kan hålla isär de vit- och de rosablommiga dunörterna inom denna art/artkomplex. Den hopklumpning som vi har gjort i Hälsingefloraprojektet är alltså försvarbar.

Stensjöreservatet i Bjuråker (16G8F1700 och västerut) är ett gammelskogsområde med stora urskogskvaliteer, som vi brukar formulera det. Det är på ett hundratal hektar, inte rört sedan dimensionsavverkningarna på 1800-talets andra halva, då man tog ut allt timmer av god kvalitet över en viss dimension, 9-11 tum 16-20 fot från roten. Annat virke lämnades. I Stensjöområdet, som var avlägset, var man något frikostigare än vanligt med att lämna mindre värdefulla träd, varför man fortfarande där kan se stammar från urskogstiden och med urskogsdimensioner. På grund av den därpå följande långa perioden utan skogsbruksingrepp har åtskilliga granar hunnit både växa sig grova, angripas av barkborrar, dö och falla, varför man nu finner gott om granlågor, tick- och skinn-botanistens käraste fyndställe. Eftersom vi saknade mykolog i gruppen begränsade sig fynden denna gång till **rosenticka**, *Fomitopsis rosea* och **lappticka**, *Amylocystis lapponica*, den senare en stor raritet i landskapet. **Klockpyrola**, *Pyrola media*, är ovanlig i stort, men på den blockiga torra magra tallskogsmarken med starkt ljusinsläpp till markytan, som finns här på höjderna, är den en karaktärsväxt, om än sparsam. På blocken i ett blockfält skapat av uppfrysning, med vatten långt ner under stenarna och helt trädlöst, växer **nickstarr**, *Carex brunnescens*, en av skogens mest torktåliga växter.

Vi for sedan ner till Svågan , närmare bestämt Flotthöljan i Bjuråker (16G7D4745), som inbjuder till fiske, bad och solbad. Stigar och spänger vittnar om ortsbefolkningens besök på denna plats. Vem som först fann **ringlaven**, *Evernia divaricata*, här vet jag inte, men man kan gissa att han/hon drogs dit av platsens skönhet med omväxling mellan tvära vertikala bergformer och horisontella böljande isslipade hållar, mellan frodig grönska och glänsande vatten, mellan lugna höljor och små nätta fall. Ringlaven växer på tallstammar och på avbarrade gamla grangrenar i omedelbar närhet till det rinnande vattnet, som torde hålla luftfuktigheten hög under största delen av året. Det är en av länets rikaste lokaler för arten. I en göl, som tidvis genomspolas av älven, hittade Mats Thulin **sumpbläddra**, *Utricularia stygia* (mycket sannolik, belägg kollas).

Flotthöljan och ringlaven hotas av ett orimligt kraftverksprojekt i AB Hälsingekraft. Älvens vatten skulle avledas från en nästan milslång sträcka, där Flotthöljan är en del, och genom dämning och kanal tas över till Styggsjön. Dess branta utloppsbäck skulle göras om till kraftverk och utloppstunnel, varigenom älvvattnet skulle återbördas till Svågan. Vattenföringen vid Flotthöljan skulle minska till en liten bråkdel och forsen inte längre ge den luftfuktighet, som karaktäriserar miljön.

Förbi ett oräkneligt antal förvillande skogsbilvägskorsningar, långt upp genom det numer helt obebodda skogslandet, körde vi till Remman i Ljusdal (16G7D1510), en övergiven by i en bördig sydsluttning, nu till största delen övervuxen av lövskog. En mindre del av den i sekler hävdade gräsmarken sköts här av Naturskyddsföreningen i Ljusdal med lie och harv (som räfsan heter här i Hälsingland). Man har utgått från de botaniska värdena vid val av slåtteryta. **Brudsporre**, *Gymnadenia conopsea*, och **fältgentiana**, *Gentianella campestris*, är de arter som man för några år sedan fann, och som man nu kan se öka i antal. De var nu överblommade men några plantor hade skonats av lien för att vi skulle få bevis för deras existens. Föreningen får NOLA-bidrag för sitt arbete.

Efter god middag tillagad av guldgrävarkrogen i Ramsjö, gav vi oss ut på kvällsutflykt till naturskogsreservatet Lindmoren i Ljusdal (16G6C1333). Bland områdets alla intressanta arter, fr. a. kryptogamer, hade vi denna kväll **skogsfrun**, *Epipogium*

aphyllum, som mål. Dagsljuset minskade ute på stigen och inne under gran och asp, där skogsfrun brukar växa, var det skumt. Småningom fann vi ett trettiotal stänglar av arten, varav många i knopp och på väg upp under täcket av asplöv. Vi oroade oss för att vi kanske trampade på löv, som dolde ytterligare skott, men hann ändå söka associationer till blommans doft. Ytterligheterna i våra förslag blev vanilj eller gamla sängkläder på en vind.

Sjön intill lokalen låg efter solnedgången spegelblank under från NV sakta och tyst framdrivande vackert skulpterade åskmoln. Tystnad rådde, utom två visslingar från en sparvuggla, några knäpp från en rödhake och ljudet av kvistar som bröts under våra fötter när vi gick ut till strandstenarna. Några gick till bilarna, några satte sig på stranden. Så var det alldeles tyst. Då började en eller ett par storlommar ljudligt springa på vattnet vid motsatta stranden. Längre höll plaskandet på, kommenterat av några basröst-"korr", och vi gissade att det var ungar, som tränade flygning. Åter tystnad, som ingen av oss vill bryta ens med en viskning. Så småningom lösgjorde sig den ena efter den andra ur strandkonturen och vandrade tillbaka för hemfärd.

11 aug. Under natten hade det åskat och regnat och grangrenar och gräs bar tunga droppar i det ökande solskenet vid Benbergsbäcken, där denna dags utflykt startade. Bäckens kommer från ett av bergen på södra sidan av den milslånga öst-västliga dal, där en stor isälv en gång lade ned mycket tjocka avlagringar av sand, grus och sten, som nu bildar en av landskapets intressantaste postglaciala formationer, med åsar, dödisgröpar, deltan och mycket ovanlig hydrologi. Bäckens själv är dock mycket vanlig, med brunt humusrikt vatten över en ljus sandbotten. Den rinner ner i Benbergstjärn, som denna dag var bara några tiotal kvadratmeter stor och mirakulöst svalde det kraftiga bäckflödet utan något annat utlopp än det som man förstod måste finnas i dess botten.

Öster om Benbergstjärn höjer sig en 50 m bred åsrygg, som skiljer den från Gröntjärn i Ljusdal (16G4E3304). Vi gick över åsryggen och stod omedelbart inför den märkliga synen av en blågrön tjärn i botten på en gryta, som upptill är klädd av tallskog och nertill har på avstånd nästan kala grusstränder. I den del av Gröntjärns botten, som är närmast Benbergstjärn, ser man

ansamling av grövre stenar, och österut från denna samling, ner mot djupare delar, ett fält av ljusare icke bevuxen sand. Här kommer Benbergstjärns vatten ut, kallt, klart och befriat från den humus, som det sedan 8000-9000 år har transporterat in i åsens material. Filtret är i sanning effektivt, troligen biologiskt.

Även vegetationen på Gröntjärns botten och strand är ovanlig, möjligen unik. Vattenståndsamplituden är 13 meter. Nivån samvarierar med grundvattnets nivå, med rörelser, som sträcker sig över flera år. År 1987 var det relativt högt, nu c:a 3 m lägre. Den då sparsamma **getväpplingen**, *Anthyllis vulneraria*, hade nu brett ut sig kopiöst på hela den breda strand, som uppkommit sedan dess. Vattnet var vid vårt besök åter på väg upp, vilket man kunde se av de talrika getväpplingsplantor, som hade utvecklats i år, men sedan dränkts och dött. Likaså kunde man se det på de talrika plantor av en ven-art, *Agrostis* sp., som hade blommat men sedan dränkts, så att vippan sakta vippade under vatten. Denna art dör dock inte vid dränkning, utan växer steril med långa slaka blad på stort djup och gjorde så även 1987. Den är habituellt kanske mest lik brunven, *Agrostis canina*, med borst på ytterblomfjället och smala blad. Jag har också tills vidare kallat den så. Emellertid visar det sig vid dissektion av blommorna från en liten kollekt, att det finns innerblomfjäll med $1/2 - 1/3$ av ytterblomfjällets längd, och många vippor hade nu efter blomningstiden tendens att slå ihop sig. Kanske är det alltså en småvuxen och borstförsedd form av **krypven**, *Agrostis stolonifera*. Den får sällskap av ytterligare en, som är sant amfibisk, **vattenmåran**, *Galium palustre*, även den steril på stora djup, där den för tanken till någon *Callitriche*-art, men flitigt blommande och ofta brunpigmenterad på torra land. Den ser, liksom ven-arten, avvikande ut även på land, med mycket smala blad. Frågan är om det under de tusentals år, som dessa arter har stått här, har utvecklats till den speciella miljön anpassade avvikande typer.

Vi rullade sedan ner till Ljusdal till västra änden av Vikarsjön (16G1C2128), där Bengt Stridh noga har studerat ävjebroddsområdet under sommarlågvattnet. I år var det inte tillräckligt låg nivå, men ändå så att de flesta arterna kunde ses. Vår tidigare erfarenhet, att **ävjepilörten**, *Polygonum foliosum*, bara gror ovan vattenlinjen tycktes bekräftad när vi fann den bara i det mycket smala bälte av dy och hopdrivna växtfragment, som

var just utanför starrbältet. De andra arterna frodades även på djup mellan några cm och ett par dm. Vi fann **nordslamkrypa**, *Elatine orthosperma*, **korsslamkrypa**, *E. hydropiper* och **tretalig slamkrypa**, *E. triandra*, växande om varandra, den sistnämnda dock även ute på större djup. *Elatine triandra* har visat sig kunna växa rikligt även i det korttidsreglerade älvmagasinet Varpen vid Bollnäs, vilket de andra två arterna inte gör. Vi fann också **rödlånke**, *Peplis portula*, på de grundaste delarna, **strandpyrl**, *Littorella uniflora*, **fyrting**, *Crassula aquatica*, och de vanligare och mindre krävande (beträffande lågt sommarvatten) **nålsäv**, **strandranunkel**, **sylört** och **sommarlånke** (*Eleocharis acicularis*, *Ranunculus reptans*, *Subularia aquatica* och *Callitriche cophocarpa*).

Stranden och vattnet är här nära naturliga, och vi sänder en tanke av tacksamhet till dem, som använde all sin fritid under många långa år till att rädda denna del av Ljusnan, Mellanljusnan, undan AB Hälsingekrafts angrepp. Ingen betalning har de fått, medan de som projekterade kraftverken hade full lön och bolaget lade ut mångmiljonbelopp för att få igenom sina planer. Några av huvudpersonerna är Harry Nylén, Lars Lundin, Kerstin Hallonqvist och Bengt Stridh, men jag känner inte alla deltagande. Ävjepilörten spelade en stor roll i slutfasen.

Under matrasten i en hästhage i Järvsö demonstrerade Mats Thulin skillnaden mellan **svinmålla** och **svenskmålla**, *Chenopodium album* och *suecicum*, tagna på en trädgårdstipp vid Vikarsjön. Den senare är verkligen mycket lik den förra, men skiljer sig genom ljusare grön färg, mjukare stjälk, ofta blad långt upp i blomställningen, starkt kölade hylleflikar och frön, som är mer rundryggade än de på svinmålla, som har en ganska tydlig och skarp ås på ryggen. Svenskmållan är en art, som vi i Hälsingeflora-projektet inte har träffat på, men inte heller ägnat särskilt stort intresse.

Sista lokalen i programmet var en bergbrant i Vålsjö i Järvsö (15G9F1903-1504). Ned längs den tvära branten forsar en bäck, som tidigare har drivit åtminstone ett vattenhjul. Bäckens förgrenar sig något mellan stora block, på sina ställen övervuxna av häggar. Därunder, och under örter, gräs och hultbräken, växer **skuggviol**, *Viola selkirkii*, som verkligen gör skäl för sitt namn, fastän den

här just nu står i hyggesfas, sedan man för ett par år sedan röjde i forsen för att den bättre skulle synas från vägen mitt emot. Den växer aldrig med roten i vatten, utan på tunn mossor eller naken jord högre upp på blocken, men alltid i en miljö, där luftfuktigheten torde vara konstant hög. Florakarakteren blomskaft från jordstammen syntes på några plantor, men ofta finner man mängder av sterila plantor, som då bättre skiljs från unga skogsviolplantor på hårligheten. Skogsviolens blad är nästan alltid håriga på översidan, nästan aldrig på undersidan. Skuggviolens blad är däremot nästan alltid håriga både över och under, mest över. En mer svårbeskriven karaktär, som fordrar erfarenhet av arterna, är formen på bladkantens tänder. På skuggviolen finns förutom tandningen även en vågighet i bladets plan, bäst synlig när bladet ses i profil: för varje tand en våg. Den som har så mycket skuggviol på sina marker som Arnold Larsson i Bjuråker kan använda det kännemärket att skuggviolen sitter löst fast med sina rötter, medan skogsviolens har ett fastare grepp. Det sammanfaller med skuggviolens tunna vita jordstam, som skiljer sig från skogsviolens grövre bruna. Skuggviolen har vissa förutsättningar att bli omslagsblomma på Hälsinglands flora, när den boken så småningom blir klar.

En annan späd varelse från skogens dunkel har länge figurerat i Gävleborgs Botaniska Sällskaps korrespondens, nämligen **myskmåran**, *Galium triflorum*. Den finns rikligt i denna bergbrant ett par hundra meter söder om kvarnfallet, på typisk lokal: på och mellan mosstäckta block i bergroten, skydd av ganska tät skog. Dess oansenliga blommor var nu nästan slut och frukterna beredda att lossna och fastna i päls och kläder. Den är elegant i formen och alltid fräscht grön i bladverket, samt doftar gott av kumarin när bladen krossas. Den hör dessutom till den naturtyp som vi har så mycket av i Hälsingland och nordvästra Gästrikland: barrskog i en böljande bergig terräng, och försvarar mycket väl sin plats som föreningens signum.

Exkursionen har givit mig och säkert också de andra deltagarna mängder av intryck och kunskaper. Förhoppningsvis kan den leda till att flera får smak för hälsingebotaniken och att vi får hjälp med utforskningen av vårt landskap.

Anders Delin

- 3 Rättelser
Åke Ågren
- 4 Finbräken i Los
Torbjörn Eliasson
- 5 Nya kärllväxter för Hälsingland!
Åke Ågren
- 7 Lappranunkel - ny art för Hälsingland.
Sydligaste fyndet i Sverige under 1900-talet.
Bengt Stridh
- 13 Utställningen om Hälsinglands flora
Jens Ejvind Hansen
- 14 Botanikexkursioner även i framtiden? Eller...
Jens Ejvind Hansen
- 15 Det välsignade regnet?
Åke Ågren
- 16 Hur jakt på lappranunkel gav ett
oväntat fynd av tågstarr (*Carex tenuiflora*)
Bengt Stridh
- 18 Om bombmurklan i Hovra
Sven Erik Färlin
- 18 Bombmurkla även på Oppigårdsholmen i Ljusnan
- 20 Sanslöst - NEJ tack till "Vägplan 90"
- 20 Säljes
- 21 **GÄBS höstmöte. 27 oktober på Lundnäs i Arbrå.**
- 22 GÄBS sommarmöte 1991
Leif Kihlström
- 24 *Märkliga växtlokaler i Hälsingland och Gästrikland. Nr 4.*
Bovik - Forsbacka, sydost Storsjön
Leif Kihlström
- 27 Reseberättelse från exkursion med doktorander vid institutionen
för systematisk botanik, Uppsala universitet, 9-11 aug 1991...
Anders Delin